

Powstanie w Getcie

Na temat Powstania w Getcie Warszawskim powstało już wiele opracowań, są one mniej lub bardziej szczegółowe, jedne zawierają opisy subiektywne z punktu widzenia świadków inne cytują relacje świadków jeszcze inne są „suchymi” książkami historycznymi. Fakt, że o Powstaniu się nie zapomina jest niepodważalnym zwycięstwem ludzi, którzy odważyli się przeciwstawić złu jakie ze sobą pociągał nazizm. W poniższym tekście postaram się opisać skrótowo Powstanie. Zainteresowanych poszerzeniem wiedzy odsyłam do wspomnianych przeze mnie publikacji.

Strony:

- Żydzi

Żydzi mając świadomość nieuchronnej walki podzielili teren getta na trzy sektory bojowe. Pierwszym Było Getto Centralne – 9 oddziałów bojowych – dowódca Izrael Kanał, drugim był teren Szopów Tłłbbsa i Schultza – 8 oddziałów bojowych w czasie powstania dowodził nimi Elizer Geller, oraz trzeci sektor – teren szopu szczotkarzy – 5 oddziałów bojowych z dowódcą Markiem Edelmanem. Każdy z oddziałów (grup bojowych) liczył 10 – 12 osób w wieku 19 – 25 lat. Grupy bojowe wywodziły się z takich środowisk jak: Dror, Haszomer Hacair, Bund, PPR, Gordonia, Akiba, Hanocar Hacyjoni, Poalej Syjon – Lewica oraz Poalej Syjon – Prawica. Całością dowodził Mordechaj Anielewicz. Sztab Główny ŻOB znajdował się w bunkrze przy ul. Miłej 29, a później Miłej 8. System łączności opierał się na łączniczkach i łącznikach, którzy przekazywali decyzje sztabu do sektorów, a te grupom bojowym. Powstańcy dysponowali rewolwerami, pistoletami, niewielką ilością karabinów i kilkoma karabinami maszynowymi. Mieli do dyspozycji granaty i butelki zapalające. Jednak brakowało amunicji. W sumie siły powstańcze oceniane są na około 500 osób.

- Niemcy

Niemcy zakładali, że dojdzie do walk, ale też że będą one trwały 3 dni. Początkowo akcją dowodził szef warszawskiej SS płk Ferdynand von Sammern-Frankenegg, potem gen. SS Jürgen Stroop. W czasie walk siły niemieckie składały się z oddziałów policji – 234 żołnierzy i oficerów + jednostki pomocnicze o nieustalonej liczebności, jednostki Wehrmachtu (saperzy i artylerzyści) 59 żołnierzy, oddziały ukraińskie i łotewskie 337 żołnierzy i oficerów. W sumie dysponowali oni 1174 karabinami, 135 pistoletami automatycznymi, 69 lekkimi i 13 ciężkimi karabinami maszynowymi, miotaczami płomieni. Do dyspozycji mieli armaty, 3-4 wozy pancerne i czołgi (6 sztuk?). Stanowiska karabinów maszynowych często instalowali na dachach budynków otaczających getto. Po Mimo ogromnej przewagi w ludziach i sprzęcie, wąskie ulice, oraz walki w bunkrach i budynkach utrudniały użycie czołgów oraz ataki większych oddziałów na umocnione stanowiska obrońców.

Powstanie (19 kwietnia – 16 maja 1943)

Żydzi nie byli zaskoczeni, mieli świetne stanowiska obserwacyjne o od paru dni obserwowali koncentrację jednostek niemieckich wokół getta. Dodatkowo ŻOB otrzymywał informacje nt. Niemców od AK i GL. W nocy z 18 na 19 kwietnia, około godziny 2, getto zostało otoczone kordonem posterunków. ŻOB ogłosiło pogotowie bojowe.

19 kwietnia

Około godziny 6 nad ranem, Niemcy wkroczyli do getta w dwóch kolumnach ulicą Nalewki (od południa) i ulicą Zamenhofa od ulicy Gęsiej. Walki trwały 2 godziny na ulicy Nalewki i około pół godziny na Zamenhofa. Po nich Niemcy wycofali się zostawiając na placu boju zabitych i rannych. W tych walkach stracili jeden czołg – obrzucony koktajlami Mołotowa. Po południu, po objęciu dowództwa przez gen. SS Jürgena Stroopa (w/g jego raportu przejął on dowodzenie już o godzinie 8), Niemcy przystępują do kolejnego ataku. Również i tym razem zostają odparci. Jednocześnie trwa akcja przeczesywania getta w poszukiwaniu ludności cywilnej, tego dnia na Umschlagplatz odesłano 580 osób. Około godziny 19-tej AK, w ramach akcji „Ż Getto”, podjęła nieudaną próbę przebicia muru getta od strony ul. Bonifratskiej. W walce zginęło kilku Niemców, dwóch Polaków zginęło, a czterech zostało rannych.

20 kwietnia

Tego dnia Niemcy przypuścili szturm na teren szopu szczotkarzy – kwartał ulic Świętojerska, Wałowa, Miła, Franciszkańska i Miła. Walki toczyły się także w rejonie ulicy Miłej i Placu Muranowskiego. Pojedyncze starcia miały miejsce w rejonie głównych szopów. Niemcy podjęli próbę pertraktacji w sprawie kapitulacji jednak ŻOB odrzuciła to ultimatum. Na terenie getta zostały wyłączone prąd, gaz, oraz odcięta woda. Na teren getta Niemcy wprowadzili psy policyjne w celu wytropienia bunkrów, w których ukrywała się ludność cywilna. Zniszczono 19 bunkrów zatrzymano 505 osób. Tego dnia wieczorem około 19-tej, Grupa Specjalna Sztabu Głównego GL zaatakowała obsługę dział ustawionego na rogu ulic Nowiniarskiej i Franciszkańskiej. W wyniku akcji zlikwidowano obsługę dział wraz z ubezpieczeniem. Inna grupa GL podjęła nieudaną próbę zaatakowania muru getta na rogu ulic Gęsiej i Okopowej.

21 kwietnia

Tego dnia na terenie getta zawisły dwie flagi polską biało czerwoną i żydowską biało niebieską (są relacje mówiące, że wydarzenie to miało miejsce dzień wcześniej), widoczne z rejonu ulicy Bonifratskiej.

Â

Taktyka walk uległa zmianie. Od tego dnia Niemcy poruszali się mniej licznymi grupami bojowymi, powstańcy z kolei, po załamaniu się frontu, starali się często zmieniać pozycje obronne atakując Niemców w różnych miejsc. Od tego dnia walki w getcie koncentrowały się prawie wyłącznie na bunkrach i terenach wokół nich. Gettowa linia obrony uległa załamaniu na skutek zastosowania przez Niemców taktyki wypalania budynków.

Tego dnia wznowiono walki na terenie szopu szczotkarzy, gdzie saperzy wysadzali i podpalali budynek po budynku. Niemcy w ten sposób starali się uniemożliwić Powstańcom przemieszczanie się pomiędzy bunkrami. Walki też trwały na ulicy Miłej i Franciszkańskiej. Część oddziałów ŻZW wycofała się tunelem na stronę aryjską.

22 kwietnia

Bliżej nie określona grupa bojowników podjęła kolejną również nieudaną akcję ataku na mur getta w

rejonie ulicy Bonifraterskiej.

23 kwietnia – 16 maja

Grupy AK, GL, SOB i Milicji Ludowej RPPS podejmowały akcje zbrojne przeciw Niemcom, atakując m.in. mur w rejonie ulicy Okopowej, likwidując posterunki niemieckie wokół muru, czy niszcząc samochody z żołnierzami SS na ul. Freta. Akcje wokół getta trwały do początku maja.

28 na 29 kwietnia

Gwardia Ludowa, przez właz na rogu ul. Ogrodowej i Żelaznej, ewakuowała pierwszą grupę około 40 osób, żołnierzy ŻOB i cywilów. Niestety z włazu nie wyszło około 15 osób, które ukryte były głębiej w kanale. Teren akcji był osłaniany przez 5-cio osobową grupę Gwardzistów uzbrojonych w pistolety i granaty. Uciekinierzy ukryli się w opuszczonym budynku przy Ogrodowej 29. Rankiem 29 kwietnia uciekinierzy zostali przewiezieni krytym samochodem ciężarowym w rejon Łomianek.

1 i 2 maja

Trwały zaciekle boje o trzy bunkry w rejonie ulicy Franciszkańskiej 30.

8 maja

Niemcy odkryli bunkier sztabu ŻOB na Miłej 18, po wypuszczeniu ludności cywilnej bojownicy przystąpili do walki, w której Niemcy użyli gazów bojowych. Tego dnia zginął Mordechaj Anielewicz ok. 120 powstańców.

Wg polskiej prasy podziemnej Niemcy stracili 86 zabitych i 420 rannych wg Stroopa liczby te wynosiły odpowiednio 16 zabitych i 85 rannych.

10 maja

Rankiem 10 maja GL. Około godziny 10-tej ewakuowali, na oczach przechodniów, z kanału grupę bojowników. Ładowali ich do podstawionej ciężarówki, której szofer został uprzednio sterroryzowany. Po około pół godzinie ciężarówka odjechała w kierunku Łomianek. Ze względu na tłum gapiów zdążyła wyjść grupa około 35 – 40 osób, wśród nich byli m. in. członkowie sztabu ŻOB Hirsza Berlińskiego; Marek Edelman; Michał Rojzenfeld, Tuwia Borzykowski, Cywia Lubetkin. Wyjście pozostałych miało być zorganizowane później. Jednak część bojowników nie chciała zostać w kanałach. Wyszli i ukryli się w sąsiednich domach. Ktoś z ulicy zawiadomił Niemców i wywiązała się walka, w której wszyscy zginęli. Nie wiadomo co stało się z grupą, która pozostała w kanałach.

Kilka innych grup powstańczych ewakuowały też AK oraz SOB.

16 maja

O godzinie 20.15 Niemcy wysadzili w powietrze Wielką Synagogę na Tłomackim. Był to symboliczny koniec powstania. Walki choć sporadycznie trwały jeszcze do końca czerwca 1943 roku. Teren getta był dozorowany przez 3 batalion 23 pułku policji. W/g raportu Jürgena Stroopa w powstaniu udało się ująć lub z całą lub z całą pewnością zgładzić ogółem 56065 Żydów. Do tej liczby należy jeszcze dodać Żydów, którzy zginęli na skutek wysadzenia w powietrze, pożarów itd., których liczby nie można było jednak ustalić. Wg polskiej prasy podziemnej Niemcy stracili 86 zabitych i 420 rannych wg Stroopa liczby te wynosiły odpowiednio 16 zabitych i 85 rannych.

Jak po Powstaniu wyglądał teren getta, można obejrzeć na mapie lotniczej z 1945 roku. Getto było jedną wielką pustynią gruzów. Mapa dostępna jest na stronie: <http://www.mapa.um.warszawa.pl/>

Ź Cichy

Literatura:

1. Ź Getto Warszawskie; Przewodnik po nieistniejącym mieście B. Engelking, J. Leonciak; wyd. I; Warszawa 2001; WFiS/PAN
2. Ź Mapa Warszawy - <http://www.mapa.um.warszawa.pl/>
3. Ź Warszawa. Prosta 51, Ź Cichy - <http://www.jewish.org.pl/index.php/pl/historia-mainmenu-66/3355-warszawa-prosta-51.html>
4. Ź Lata okupacji Stanisław Kopf; PAX Warszawa 1989
5. Ź Sprawozdanie dowódcy SS i policji dystryktu warszawskiego J. Stroopa o likwidacji getta warszawskiego. Fragmenty z 16 maja 1943, zawarte w Ź Okupacja i ruch oporu w dzienniku Hansa Franka Tom II 1943 1945; Książka i Wiedza, wyd. 2; Warszawa 1972
6. Ź Żyd Polski Żołnierz Polski (1939 1945) H. Schlesinger, St. Borkowski; ŻIH Warszawa 2010
7. Ź Polski Słownik Judaistyczny praca zbiorowa, Pruszyński i S-ka; Warszawa 2003

Ź

/za [jewish.org.pl/](http://www.jewish.org.pl/)